

Київський університет імені Бориса Грінченка

ГРИЦЮК ІРИНА МИХАЙЛІВНА

УДК 316.6: [(37.091.12:36-05)+364.43]
Г85

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Волинському національному університеті імені Лесі Українки, кафедра загальної та соціальної психології, м. Луцьк.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Вірна Жанна Петрівна,
Волинський національний університет імені Лесі
Українки, декан факультету психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Побірченко Неоніла Антонівна

професор кафедри дистанційного навчання ІЗДН
НАН.

кандидат психологічних наук, доцент
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені І.Огієнка,

Захист відбудеться на засіданні спеціалізованої вченої
ради К 26.133.04 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за
адресою: 04053, м. Київ, вул. Воровського, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету
імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-б).

Автореферат розісланий « ____ » 2012 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.І. Подшивайлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах інформаційної та соціокультурної глобалізації збільшується роль та значення людського фактора й відбувається утвердження загальнолюдських цінностей у всіх сферах життєдіяльності. Стрімкий розвиток українського суспільства ставить нові завдання перед системою вищої освіти, насамперед, щодо зміни орієнтації професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери й висуває якісно-нові вимоги не лише до їх професійних знань та вмінь, але й до їх особистісних якостей.

Враховуючи важливість цих аспектів, в структуру кваліфікаційної характеристики фахівця соціономічних спеціальностей, обов'язково повинен бути включений компонент його соціальних орієнтацій як системи стабільних домінуючих тенденцій суб'єкта, що визначаються в контексті ефективної освіти. Саме орієнтації, як елемент ціннісної структури особистості, дають змогу оцінити події та явища, сформулювати ставлення особистості до себе та до інших й визначити спрямованість власних дій для досягнення особистісно-значущих результатів (А. Борисюк, О. Злобіна, Н. Кривоконь, Т. Кузьменко, А. Мельниченко, Л. Онуфрієва, В. Патрушев, М. Руткевич, В. Турбан, В. Чупров та ін.).

Так у центрі уваги дослідників передусім перебуває особистість соціально-орієнтованої діяльності фахівця соціономічної сфери (О. Бондаренко, Ж. Вірна, З. Карпенко, В. Кремень, С. Максименко, Н. Чепелева та ін.). Питання його професійної підготовки містить аспекти вивчення системи особистісних та професійно важливих якостей (Є. Бабосов, О. Бодров, Є. Клімов, В. Павленок, Н. Побірченко, В. Толочек, Б. Федоришин, В. Шадріков та ін.); гуманізації професійної освіти (З. Карпенко, М. Кравченко, В. Пономаренко, Г. Радчук, О. Сергєєнкова, В. Татенко, В. Турбан та ін.); внутрішнього потенціалу та ресурсів саморозвитку особистості (В. Бакіров, М. Боришевський, А. Деркач, Д. Леонтєв, А. Маркова, В. Подшивалкіна та ін.). Разом з тим, і дотепер невизначеним залишається питання підготовки кваліфікованого фахівця крізь призму створення його соціально-орієнтаційного поля розвитку, зміцнення професійного «Я» та засвоєння технологій професійного самозбереження.

Отже, можна констатувати, що попри наявність певних наукових досягнень, проблема вивчення соціальних орієнтацій і нині містить чимало невирішених питань. Усе це робить теоретично та практично важливими завдання узагальнення та систематизації існуючих поглядів у межах психологічної теорії щодо визначення структурних складових соціальних орієнтацій особистості в межах кваліфікаційної характеристики майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Виходячи з актуальності та соціальної значущості зазначеної проблеми, недостатнього розроблення її у сучасній психологічній літературі було визначено тему дослідження **«Психологічні особливості соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічних професій»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри загальної та соціальної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки «Професійний та життєвий шлях особистості» (2007-2012 рр.) (протокол № 2 від 20 вересня 2007 року). Робота виконана у межах комплексного дослідження «Активізація мотиваційних трансформацій у процесі професіоналізації особистості» (№ державної реєстрації 0106U000274). Тему дисертації затверджено вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 5 від 27 грудня 2007 року), уточнено й узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 30 березня 2010 року).

Мета дослідження полягає у теоретичному та емпіричному вивченні психологічних особливостей соціальних орієнтацій та визначенні їх структурного змісту в межах побудови аксіологічного проектування соціально-професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз психологічних особливостей соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічних професій.

2. Визначити структурні складові соціальних орієнтацій особистості в межах кваліфікаційної характеристики майбутнього фахівця соціономічної сфери.

3. Розробити концепцію дослідження психологічних особливостей соціальних орієнтацій особистості та емпірично з'ясувати їх психологічний зміст на рівні мотиваційних, комунікативних, емоційно-ціннісних та поведінкових характеристик.

4. Обґрунтувати розуміння соціальних орієнтацій в межах побудови аксіологічного проектування соціально-професійного становлення майбутнього фахівця соціономічної сфери.

Об'єкт дослідження – соціально-професійний зміст соціономічної діяльності.

Предмет дослідження – соціальні орієнтації майбутніх фахівців соціономічних професій.

Методологічно-теоретичну основу дослідження становлять положення психологічної науки про: сутність і розвиток особистості як активного суб'єкта професійної діяльності (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, С. Рубінштейн, В. Татенко, О. Сергєєнкова, Т. Титаренко та ін.); особливості професіоналізації майбутніх фахівців соціономічних професій (О. Бондаренко, Ж. Вірна, А. Капська, Н. Кучеровська, Н. Побірченко, І. Ружичка, О. Саннікова, В. Сидоров, Н. Чепелева, Н. Шевченко та ін.) в межах системних досліджень соціальної спрямованості як складової професіоналізму майбутнього фахівця (Г. Авер'янова, Я. Алстед, Г. Бернлер, В. Бочарова, Н. Кривоконь, Г. Радчук, В. Чупров, Н. Шмельова та ін.) та

ціннісних орієнтацій його професійно-особистісного становлення (М. Боришевський, В. Гладкова, Н. Журавльова, О. Злобіна, З. Карпенко, Л. Панченко, В. Пономаренко, М. Шевчук та ін.); структурний зміст соціальних орієнтацій особистості як аксіологічного утворення професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій (А. Деркач, М. Кравченко, Д. Леонт'єв, М. Лукашевич, Л. Онуфрієва, В. Подшивалкіна, В. Турбан, К. Шафранський, А. Шиян та ін.).

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння, систематизація та узагальнення науково-психологічної інформації з метою з'ясування змісту понять «соціальна орієнтація», «соціальна спрямованість», «соціономічна діяльність», «соціально орієнтований фахівець»; *емпіричні:* спостереження, тестування, бесіда, експеримент спрямовані на вивчення особливостей професійного становлення фахівців соціономічної сфери, соціальних орієнтацій та їх структурних компонентів; *кількісної обробки даних:* метод визначення середніх величин, метод знаходження достовірних відмінностей за допомогою t-критерію Ст'юдента, критерій χ^2 -Пірсона, непараметричний критерій статистично достовірних відмінностей для незалежних вибірок U–Манна–Уїтні, факторний аналіз, множинний регресійний аналіз, кластерний аналіз з метою здійснення аналізу отриманих результатів. Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою стандартної комп'ютерної програми SPSS (версія 12.0).

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі факультету психології, Інституту соціальних наук та педагогічного інституту Волинського національного університету імені Лесі Українки. Дослідженням було охоплено 287 студентів 2-го та 3-го курсів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що:

- *вперше* запропоновано підхід багатовимірно-функціональної організації соціально-психологічних властивостей, емпірична експлікація якого дала змогу структурувати операціонально-динамічні та емоційно-регулятивні характеристики, що відображено у психологічній моделі майбутнього фахівця соціономічної сфери, у якій сконцентровано їх соціальні якості, емоційну компетентність та соціальну спрямованість; в межах побудови аксіологічного проекту соціально-професійного становлення визначено емоційно-ціннісний, мотиваційно-ціннісний та рефлексивно-ціннісний виміри формування соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічних професій;

- *удосконалено* наукові уявлення про соціальні орієнтації як аксіологічне утворення професійного становлення майбутнього фахівця у психологічному континуумі інтегральних психологічних змінних соціальної спрямованості та соціальної типології особистості, які узагальнено виражають сукупність основних соціальних функцій активного відображення, оцінювання та регулювання соціальної і професійної поведінки; відмінності у розподілі операціонально-динамічних (мотиваційних та комунікативних) та емоційно-регулятивних (емоційно-ціннісних та поведінкових) характеристик особистості майбутнього фахівця

за критерієм «належності до соціального типу особистості – належності до інших типів особистості»;

- подальшого розвитку набули положення про: структурні складові соціальних орієнтацій особистості в межах кваліфікаційної характеристики майбутнього фахівця соціономічної сфери через континуум його мотиваційних, комунікативних, емоційно-ціннісних та поведінкових характеристик; закономірності відображення психологічного змісту соціальних орієнтацій у функціональній цілісності їх прояву через набуття емоційної рівноваги, мотиваційної відповідальності та професійної релевантності, що відбувається за допомогою механізмів активності, інтерналізації та рефлексивності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в можливості їх застосування у практиці підготовки фахівців соціономічних професій вищої освіти та післядипломної освіти; в удосконаленні процедурно-методичного апарату діагностики соціальних орієнтацій особистості фахівців відповідного напрямку з метою покращення навчально-виховного процесу. Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися під час вивчення навчальних дисциплін «Педагогічна психологія», «Психологічна служба в освіті», «Психолого-педагогічне консультування», «Соціально-психологічне консультування», «Акмеологія», «Професійно-етичні основи соціальної роботи».

Результати дослідження **впроваджено** у наукову та навчально-методичну роботу Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 3/4475 від 11 листопада 2010 року), Запорізького національного університету (довідка № 01-25/98 від 10 листопада 2010 року), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (довідка № 3/221 від 21 листопада 2010 року), Хмельницького національного університету (довідка № 080 від 10 листопада 2010 року).

Особистий внесок здобувача у статті написаній у співавторстві з Ж. Вірною [7] «Методологічна концептуалізація вивчення соціальних орієнтацій майбутнього фахівця соціальної сфери», полягає в обґрунтуванні підходу багатовимірно-функціональної організації соціально-психологічних властивостей особистості майбутнього фахівця соціономічних професій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації дістали відображення у публікаціях автора, доповідалися й обговорювалися на розширених засіданнях кафедри загальної та соціальної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Результати роботи доповідалися автором на таких *Міжнародних науково-практичних конференціях*: «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (Луцьк 18-19 квітня 2007р. та 16-17 квітня 2008р.); «Професійна психологія: реалії та перспективи розвитку» (Луцьк, 22-23 лютого 2008р.); «Особистісні та ситуативні детермінанти поведінки і діяльності людини» (Донецьк, 18-20 квітня 2008р.); «Психологія здоров'я людини» (Луцьк, 26-27 лютого 2009р.); «Культурно-історичний та соціально-психологічний потенціал особистості в умовах трансформаційних змін у

суспільстві» (Одеса, 25-26 вересня 2009р.); «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (Київ, 20 березня 2009р.); «Розвиток особистості та професіоналізму фахівця в системі неперервної освіти в контексті викликів 21 століття» (Чернівці, 19-22 жовтня 2011р.); «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 22-23 травня 2012р.), «Здоров'я, освіта, наука і самореалізація молоді» (Рівне, 29-30 березня 2012р.), «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень (Луцьк, 14-15 травня 2012р.); *Всеукраїнських науково-практичних конференцій*: «Освіта, розвиток і самореалізація молоді в умовах гуманізації суспільства» (Рівне, 26-28 квітня 2007р.); «Розвиток професійної ідентичності у процесі вузівського навчання» (Рівне, 1-2 листопада 2011р.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені у 11 наукових працях, з них 7 – у надруковано у виданнях, що входять до переліку фахових у галузі психології.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (265 найменувань, з них 4– іноземною мовою) та 6 додатків. Загальний обсяг дисертації – 189 сторінок, з них основного тексту –156 сторінок. Робота містить 20 таблиць та 6 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито методологічні та теоретичні засади дослідження, висвітлено наукову новизну і практичну значущість роботи; наведено відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження у практику.

У першому розділі «**Теоретико-методологічний аналіз вивчення проблеми соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічних професій**» висвітлено передумови дослідження означеної проблематики, здійснено її теоретико-методологічний аналіз у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, окреслено ціннісно орієнтовані виміри професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери; проаналізовано характер підходу до цієї проблематики з позицій основних напрямків дослідження особистості в професійній психології, а також розглянуто особливості професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій.

Реалізація аналізу методологічних та концептуально-теоретичних позицій вивчення зазначеної проблеми стосується розгляду специфічних особливостей

професійного становлення фахівців соціономічної сфери. Соціономічна діяльність як особливий прояв соціальної активності щодо навколишнього світу вміщує у собі усю багатогранність професійної діяльності фахівця у соціальній сфері. У роботах Г. Абрамової, В. Бодрова, М. Лукашевич,

О. Саннікової, А. Холостової та ін. зазначається, що соціономічна діяльність — це інтегрована управлінська діяльність, спрямована на зміну сукупності умов функціонування і розвитку процесів із метою досягнення оптимальної їх відповідності інтересам і потребам особистості або груп суспільства. В цілому соціономічна діяльність спрямована на актуалізацію життєвих ресурсів особистості та розширення сфери її соціально-психологічних можливостей в подоланні різноманітних проблем, то це потребує усвідомлення соціальним працівником повноцінної професійної концепції, де вирішальну роль відіграє його соціальна спрямованість.

Соціальна спрямованість, яка об'єднує в собі професійне покликання, позитивну мотивацію, розвинену емоційну компетентність, високий рівень особистісно-моральних якостей та відповідальності, емпатію та толерантність, є основною специфічною ознакою фахівців соціономічної сфери (М. Амінов, В. Бочарова, І. Жуков, І. Зверева, А. Капська, М. Лукашевич, М. Молоканов, П. Павленок та ін.). Соціальна спрямованість інтегрує у собі прийняття цінностей роботи у соціальній сфері, професійно-особистісні якості, знання теорії, соціономічні технології, уміння і навички виконання професійних задач, пов'язаних з творчим пошуком раціонального впливу на індивіда (О. Деркач, Н. Журавльова, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Онуфрієва, В. Подшивалкіна та ін.).

Важливим напрямком професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери є розвиток у них високого рівня соціальної спрямованості, яка є необхідною умовою формування внутрішньої просоціальної мотивації; є своєрідним стимулом для засвоєння необхідних знань, позитивного самоствавлення до власної діяльності та своєї ролі в ній, потреби в самоосвіті й самовдосконаленні, що, в свою чергу, визначає успішність їх професійної самореалізації (В. Андрущенко, Ж. Вірна, Л. Головей, Л. Коростильва, С. Максименко, О. Сергєєнкова, В. Хмелько та ін.).

Узагальнене розуміння соціальної спрямованості особистості щонайповніше розкрито у ціннісному підході професійно-особистісного становлення майбутнього фахівця (М. Боришевський, З. Карпенко, М. Кравченко, В. Марцинюк, Л. Панченко, Г. Радчук, В.Рибалка та ін.). Ціннісні орієнтації як генералізована диспозиція професійної свідомості фахівця соціономічної сфери зумовлює та заохочує процеси професійно-особистісного зростання й суспільно доцільної самокорекції ціннісних орієнтацій і життєвих планів. Ціннісні орієнтації програмують діяльність людини на тривалий час, визначають основну лінію поведінки особи, виступають метою життя й основними засобами її досягнення, тому набувають значення найважливіших регуляторів соціально-професійної поведінки майбутнього фахівця соціономічної сфери.

Ціннісний вимір аналізу соціономічної діяльності актуалізує питання включення компоненту соціальних орієнтацій в структуру кваліфікаційної характеристики фахівця. Поступовий аналіз особливостей соціального буття, координат соціально-психологічної адаптації особистості та специфіки

професійної культури і спрямованості працівника соціономічної сфери, дав змогу констатувати твердження, що корелятивність процесів демократизації суспільства перетворює соціальні орієнтації в інтегральний аксіопсихологічний критерій професійно-особистісного ставлення майбутнього фахівця.

Проведений аналіз дав змогу констатувати факт вирішальної ролі особистості фахівця у реалізації соціально-психологічного змісту професійної діяльності (О. Селезньова, В. Сідоров, О. Петрунько, Н. Побірченко, М. Пряжніков, І. Ружичка та ін.). Найбільш продуктивним варіантом презентації професійно-важливих якостей фахівця, його центральних властивостей, у яких виражені можливі варіанти прагнень, ідеалів, переконань, ціннісних орієнтацій, є типологічний підхід (Дж. Крегер, Р. Мертон, М. Меском, Дж. Сьюпер, Дж. Холанд та ін.). Для успішного професійного становлення фахівця соціономічної сфери найбільш сприятливим є належність до соціального типу особистості, який характеризується такими якостями та вираженими соціальними вміннями, як вміння спілкуватися, прагнення до лідерства та прагнення до численних соціальних контактів.

Стрижнем професійної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери є наявність базового особистісного утворення — *соціальних орієнтацій*, які розглядаються як аксіологічне утворення професійного становлення майбутнього фахівця у психологічному континуумі інтегральних психологічних змінних соціальної спрямованості та соціальної типології особистості, що узагальнено виражають сукупність основних соціальних функцій активного відображення, оцінювання та регулювання соціальної і професійної поведінки.

Розглянуто структурні складові соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічної сфери. Зазначено, що континуум соціальних орієнтацій представлений набором мотиваційних, комунікативних, емоційно-ціннісних та поведінкових характеристик майбутнього фахівця соціономічної сфери. Ці характеристики утворюють каркас аксіологічного проекту соціально-професійного становлення, який є специфічним розгортанням базової просоціальної потреби майбутнього фахівця соціономічної сфери у простір індивідуальної життєтворчості й професійної самореалізації. Кожна з вказаних характеристик концентрує навколо себе певний набір властивостей особистості, тобто утворює групу властивостей, що в сукупності найбільш повно виражають цілісну структуру особистості майбутнього фахівця соціономічної сфери.

У другому розділі **«Концептуальне забезпечення емпіричного дослідження соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічних професій»** представлено концепцію дослідження; розроблено програму емпіричного дослідження та послідовність її реалізації; визначено вибірку дослідження та основні діагностичні прийоми.

Результати проведеного теоретичного аналізу різноманітних підходів вивчення проблеми соціальної спрямованості фахівців соціономічних

професій, обґрунтування їх професійно-особистісного становлення у ціннісному вимірі, дали змогу якісно наповнити характеристику таких інтегральних змінних особистості як її соціальна спрямованість та соціальна типологія через соціальні орієнтації, які узагальнено виражають сукупність основних соціальних функцій активного відображення, оцінювання і регулювання соціальної та професійної поведінки, вміщують інформаційно-пізнавальні та операціонально-динамічні характеристики особистості.

Запропоновано підхід багатовимірної-функціональної організації соціально-психологічних властивостей особистості, які виступають в якості складових аналізу соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічної сфери (рис.1.).

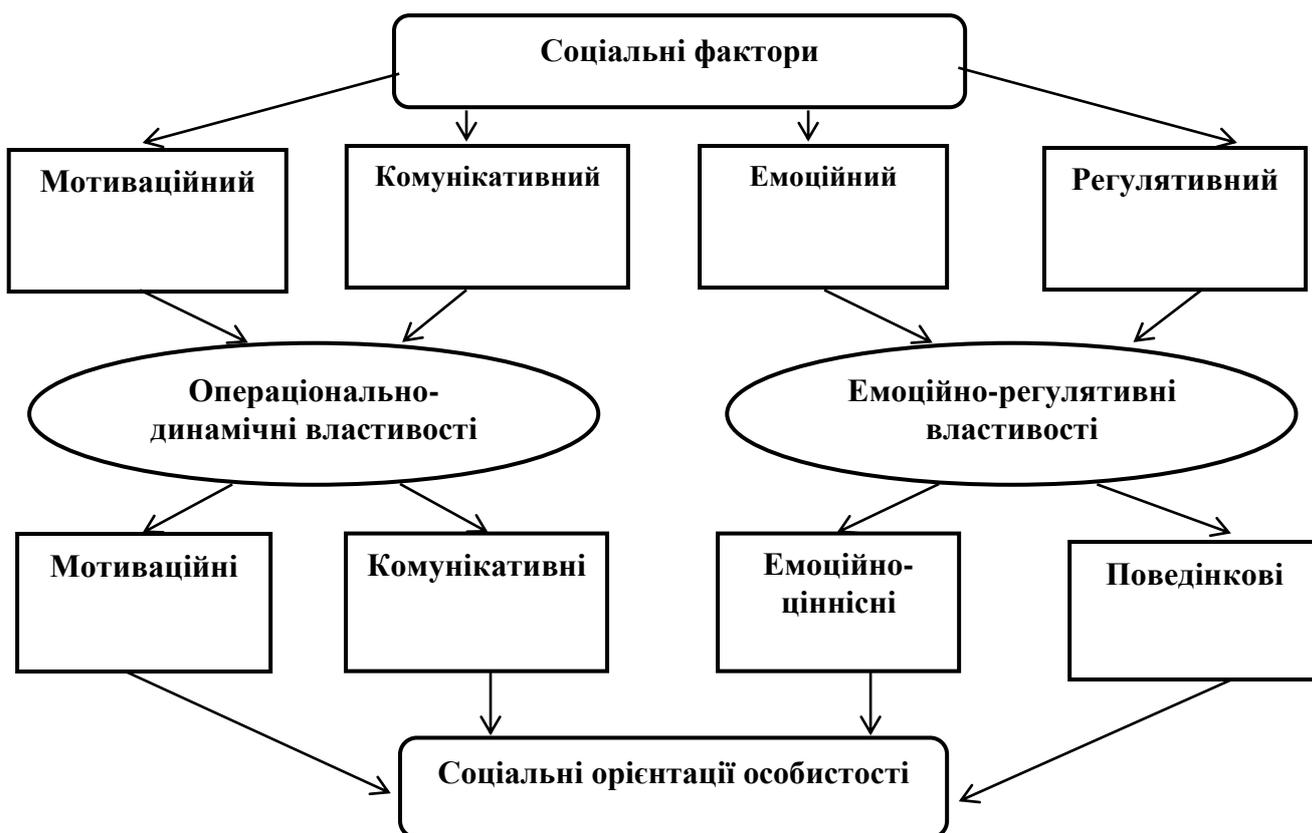

Рис.1. Основні компоненти багатовимірної-функціональної організації соціально-психологічних властивостей особистості майбутнього фахівця соціономічної сфери.

Соціальні орієнтації об'єднують в собі комплекс особистісних детермінант професійної реалізації, за структурним змістом функціонально локалізовані в операціонально-динамічній та емоційно-регулятивній сферах майбутнього фахівця. Реалізація фахівця у цих сферах, його входження в їх різноманітні надіндивідуальні інтеграції зумовлює специфічну складність його психічного розвитку як системи, у якій містяться різні за походженням компоненти, різні типи розвитку та ієрархічна організація, і у якій соціальний рівень є провідним.

Соціальні орієнтації, які узагальнено виражають сукупність основних соціальних функцій активного відображення, оцінювання та регулювання соціальної та професійної поведінки, вміщують інформаційно-пізнавальні та операціонально-динамічні характеристики особистості. Можна стверджувати, що соціальні орієнтації представлені набором різноманітних регулятивно-вольових і емоціонально-оціночних ознак, та проявляються в певних властивостях особистості через потребно-мотиваційні та узагальнено-сміслові характеристики.

Представлений підхід багатовимірно-функціональної організації соціально-психологічних властивостей особистості майбутнього фахівця соціономічних професій робить можливим розгляд психологічного феномену соціальних орієнтацій в плані професійної активності людини, що реалізується через окремі особистісні структури і процеси логікою життєвої необхідності у всіх проявах особистості як соціально орієнтованого фахівця. Отже, операціонально-динамічні та емоційно-регулятивні властивості особистості у комплексі із соціальною спрямованістю, ціннісними орієнтаціями, ідеалами, потребами реалізуються у поведінці і окремих актах діяльності, визначаючи змістову програму професійної реалізації майбутніх фахівців соціономічної сфери у їх соціальних орієнтаціях, які є з спонукальною детермінантою професійної діяльності.

Суттєвим доповненням положень про орієнтації особистості є обґрунтування розгляду соціальних орієнтацій як актуально-функціональної властивості особистості в межах життєво-сміслового концепту мотиваційно-сміслової регуляції професійної реалізації особистості (Ж. Вірна). В актуальній зоні професійної реалізації фахівець фіксує змістову сторону мотиваційної, комунікативної, емоційно-ціннісної та поведінкової сфер професійної діяльності, у якій себе й реалізує. Таким чином виділені операціонально-динамічні та емоційно-регулятивні характеристики особистості майбутнього фахівця є функціональними засобами, за якими можна визначити його соціально-професійну придатність.

Дослідницька робота проводилася в чотири етапи впродовж 2007–2011 років. На *першому етапі* дослідження (2007 р.), на основі попереднього знайомства з проблемою та результатів попереднього її вивчення, основна увага була зосереджена на виборі напряму дослідження, опрацюванні мети, завдань, визначенні об'єкту, предмету, методів.

Другий етап дослідження (2007-2008 рр.) був присвячений вивченню феномену соціальних орієнтацій особистості у сучасній психологічній науці.

Третій етап (2008-2009 рр.) для досягнення мети і реалізації поставлених завдань дослідження було використано комплекс запропонованих психодіагностичних методик: опитувальник вивчення взаємозв'язку типу особистості і сфери професійної діяльності Дж. Холанда, методика визначення мотиваційних здібностей (свідомих мотивів) Ю. Куля (адаптована С.Вороновою), методика вивчення ціннісних орієнтацій Д. Леонт'єва, опитувальник для визначення провідних мотивів професійної діяльності методика дослідження характерологічних тенденцій Т.Лірі,

методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда, методика діагностики міжособистісних стосунків А. Рукавішнікова, методика діагностики емоційного інтелекту Н. Холла, методика діагностики комунікативно-характерологічних особливостей особистості Л. Уманського, А. Лутошкіна, О. Чернишова, І. Френкеля).

Заключний (*четвертий*) етап дослідження (2009-2011 рр.) полягав в узагальненні та систематизації отриманих результатів.

Чіткість планування та конкретизація етапів дослідження дають право стверджувати, що результати наукової роботи є достовірними у вивченні психологічних особливостей соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічних професій.

У третьому розділі **«Емпіричні результати дослідження соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічних професій»** містить виклад основних результатів емпіричного вивчення досліджуваної проблеми та обґрунтування розуміння соціальних орієнтацій в межах побудови аксіологічного проектування соціально-професійного становлення майбутнього фахівця соціономічної сфери.

Дослідженням було охоплено 287 студентів 2-го та 3-го курсів, середній вік досліджуваних 18-20 років. Дослідження проводилось на базі факультету психології, Інституту соціальних наук та педагогічного інституту Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Обґрунтування підходу багатовимірної-функціональної організації соціально-психологічних властивостей особистості майбутнього фахівця соціономічної сфери дає можливість чітко окреслити програму емпіричного дослідження.

За результатами методики вивчення взаємозв'язку типу особистості і сфери професійної діяльності Дж. Холанда 45,9% досліджуваних студентів належать до соціального типу. Факт наявності змішаних типів особистості, де зафіксовано соціально-артистичний, соціально-заповзятливий, соціально-інтелектуально-реалістичний, соціально-конвенціонально-реалістичний та соціально-реалістично-артистичний типи (8,71 % студентів), кожен з яких вміщує домінуючі характеристики соціального типу, дав змогу об'єднати їх у одну групу – «соціальний тип» особистості (n=157 осіб), соціально-психологічні якості якого визначають соціальну спрямованість та соціальні цінності майбутніх фахівців.

З метою виявлення статистично значущих відмінностей у розподілі показників визначення психологічних типів особистості у вибірці майбутніх фахівців соціономічної сфери було використано непараметричний критерій χ^2 -Пірсона. Статистичний аналіз підтвердив достовірний характер відмінностей у розподілі психологічних типів у вибірці майбутніх фахівців соціономічних професій ($p < 0,001$). Отримані результати дали змогу в подальшому поділити вибірку на дві групи, а саме: група 1 – студенти, які за результатами вивчення взаємозв'язку типу особистості і сфери професійної діяльності належать до соціального типу особистості (55% досліджуваних); та група 2 – студенти, які за результатами вивчення взаємозв'язку типу

особистості і сфери професійної діяльності належать до інших типів особистості (реалістичний, інтелектуальний, конвенціональний, заповзятливий та артистичний) – 45% досліджуваних.

З метою визначення континуально змістового наповнення операціонально-динамічних (мотиваційних та комунікативних) та емоційно-регулятивних (емоційно-ціннісних та поведінкових) властивостей особистості було проаналізовано результати методик: визначення мотиваційних здібностей (свідомих мотивів) Ю. Куля, вивчення ціннісних орієнтацій Д. Леонтєва, визначення провідних мотивів професійної діяльності методика дослідження характерологічних тенденцій Т. Лірі, діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда, діагностики міжособистісних стосунків А. Рукавішнікова, діагностики емоційного інтелекту Н. Холла, діагностики комунікативно-характерологічних особливостей особистості Л. Уманського, А. Лутошкіна, О. Чернишова, І. Френкеля.

Фіксація середньо групових показників за даними шкал вказаних методик показала суттєві відмінності в досліджуваних групах. Для перевірки статистичних відмінностей показників методик було використано t-критерій Ст'юдента (рівень значущості від $p \leq 0,05$ до $p \leq 0,001$).

Так студенти, які належать до соціального типу демонструють чітку спрямованість на спілкування та домінування мотивації стосунків і досягнення, на відміну від студентів, що належать до інших типів, які на фоні вираженої контрольованої влади та конкурентно спрямованого досягнення мети, позбавлені вміння брати на себе відповідальність у прийнятті рішень. Фіксація провідних мотивів професійної діяльності в групах показала домінування мотивів соціальної значущості праці та мотивів самоствердження в праці у групі 1, на відміну від групи 2, де домінують мотиви власної праці та мотиви професійної майстерності. Щодо ціннісних орієнтацій досліджуваних, то в групі 1 виділяються такі термінальні цінності як відповідальність, вихованість та терпимість, а інструментальні – групуються навколо цінностей міжособистісних взаємин. В групі 2 серед термінальних виділяються цінності раціоналізму, незалежності та життєрадісності, а серед інструментальних – кохання, цікава робота та наявність друзів. Таким чином, досліджувані групи 1 більш прагнуть до професійного удосконалення через розширення своєї освіти, світогляду і загальної культури через переживання емоційної наповненості життя.

Вивчення характерологічних тенденцій поведінки продемонструвало, що досліджуваним групи 1 на фоні вираженої чуйності притаманний адаптивний варіант таких рис характеру як впевненість в собі та вимогливість щодо інших людей, а студенти групи 2 виявилися більш владними, самовпевненими та впертими у прояві міжособистісних стосунків. Також студенти, які належать до соціального типу виявили адаптивні здібності у прийнятті інших людей, що свідчить про їх вміння налагоджувати добрі і теплі стосунки з оточуючими, адже вони вміють знаходити довірливий контакт, є відкритими, комунікативними та толерантними у

спілкуванні з людьми. Досліджувані групи 2 виявилися більш доміантними у стосунках з іншими, адже їм властиво переживання відчуття переваги над іншими, вони не байдужі до успіху та схвалення, переважно прагнуть бути поміченим серед інших як найкращі. Щодо емоційної сфери досліджуваних, то у студентів групи 1 на фоні середнього рівня інтегративного показника емоційного інтелекту, домінуючими є такі характеристики як емпатія та розпізнавання емоцій інших людей. Серед комунікативно-характерологічних властивостей студенти, які належать до соціального типу відрізняються підвищеними показниками спрямованості та ставлення до інших людей, що проявляється у їх суспільній спрямованості, працелюбстві, скромності, справедливості та чуйності у міжособистісних відносинах. Типовими рисами характеру, які виражають ставлення до інших людей є розвинутий колективізм, комунікативність і тактовність. Студенти експериментальної групи 1 продемонстрували у сфері міжособистісних взаємин такі типові способи ставлення до людей як включення та виражена афективна поведінка, що в першу чергу, свідчить про їх прагнення належати до різних соціальних груп та бажання бути включеним в життя інших людей, при цьому проявляти до людей теплі та дружні почуття.

Застосування методу факторного аналізу дало змогу виявити на загальній вибірці досліджуваних студентів такі структурні компоненти соціальних орієнтацій як емоційна компетентність (8,76%), прагнення контролю (8,46%), уникнення невдачі (6,67%), комунікативність (6,16%), соціально-психологічна адаптованість (6,07%), соціальна спрямованість (6,03%), соціальні якості (5,72%) та доміантність (4,58%).

Метод множинного регресійного аналізу доповнив прогностичними детермінантами визначення соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічної сфери: найбільший внесок у дисперсію залежної змінної («належність до соціального типу особистості») внесли фактори емоційної компетентності ($\beta=0.626$), комунікативності ($\beta=0.402$), соціальної спрямованості ($\beta=0.225$) та соціальних якостей ($\beta=0.163$).

Непараметричний критерій відмінностей для незалежних вибірок U–Манна–Уїтні конкретизував відмінності щодо визначених інтегральних змінних та констатував, що студентам, які належать до соціального типу особистості властиві високий рівень емоційного інтелекту, сформованість вольових рис характеру, високий рівень прагнення особистості бути у близьких стосунках з іншими людьми та високий рівень готовності прийти на допомогу і безкорисливість. Для цієї групи характерними є високий ступінь відповідальності, толерантність, інтерес та повага до іншої людини, схильність до співпереживання, уміння зберігати таємницю, творчий початок та ерудованість тощо. Вони не прагнуть до влади чи то контролю над іншими заради корисних цілей, їх не цікавить гонитва за престижем діяльності, матеріальними перевагами. Вони більш прагнуть до реалізації суспільних цілей, задоволення своїх пізнавальних та афіліативних потреб.

За допомогою кластерного аналізу було визначено типологію майбутніх фахівців соціономічних професій групи 1 залежно від

особливостей вираження їх прогностичних особистісних факторів-детермінант, та відповідно оформлено у групи (кластери): *перший кластер (I)* характеризується високим показником фактора «Соціальні якості» (0,96600) та за психологічним змістом сповнений ознак, які характеризують усю палітру соціальних якостей майбутнього фахівця як готовність прийти на допомогу, безкорисливість, довірливість, відповідальність (n=39); *другий кластер (II)* характеризується високим показником фактора «Емоційна компетентність» (0,91211), який визначено на вибірці 38 осіб групи 1 з високим інтегративним рівнем емоційного інтелекту та соціальної емпатії та самомотивації; *третій кластер (III)* характеризується високим показником фактора «Соціальна спрямованість» (0,99273), який визначає високий рівень прагнення до соціальної взаємодії (n=36); у *четвертий кластер (IV)* увійшли невиражені показники за усіма факторами (n=44). Ця група студентів продемонструвала відсутність вираження соціальних якостей, емоційної компетентності та соціальної спрямованості, але їх професійна придатність знаходиться на стадії становлення і базується на позитивній мотивації усвідомлення значимості результатів власної професійної діяльності для суспільства.

Дослідження соціальних орієнтацій як психологічного континуума інтегральних психологічних змінних соціальної спрямованості та соціальної типології особистості у таких ознаках як соціальні якості, емоційна компетентність та соціальна спрямованість, завершено в обґрунтуванні «функціонального кола» їх прояву (набуття емоційної рівноваги, мотиваційної відповідальності та професійної релевантності) у майбутніх фахівців соціономічної сфери.

На основі визначених механізмів функціональної цілісності цього психологічного феномену (активності, інтерналізації та рефлексивності), розроблено аксіологічний проект соціально-професійного становлення майбутнього фахівця соціономічної сфери у вимірах: 1) *емоційно-ціннісний* – у якому відбувається пристосування людини до професійних обставин через процес становлення емоційної компетентності, яка визначає емоційно-ціннісне ставлення до професії й до самого себе як професіонала. Емоційна компетентність має властивість регулювати усі сфери психічного життя людини, створюючи підґрунтя для формоутворення професійної ідентичності; 2) *мотиваційно-ціннісний* – який визначає потребово-мотиваційний вектор соціально-професійної поведінки особистості та ефективність її життєдіяльності через сформованість соціальної спрямованості як складової аксіосфери особистості, де відображається внутрішня готовність людини до здійснення обраного професійного фаху та максимальної реалізації професійних, особистісних та соціальних ідеалів в житті та професійній діяльності; 3) *рефлексивно-ціннісний* – де розгортається формування конкретних соціально-професійних вмінь, поведінкових та рефлексивних здібностей майбутнього фахівця, що утворює підґрунтя для продуктивного мислення, панорамного світогляду та системи гуманних цінностей.

Усе це дає підстави для ствердження, що виявлені соціальні орієнтації у студентів соціономічних професій можуть розглядатися як властивість особистості, яка надалі, після закінчення вищого навчального закладу, забезпечуватиме успішну професійну адаптацію, а також згодом стане домінантним чинником професійної кар'єри цих фахівців, що базується на емоційній компетентності, соціальній спрямованості та сформованих соціальних якостях.

Конкретизація змісту вимірів аксіологічного проекту соціально-професійного становлення майбутнього фахівця соціономічної сфери, дає змогу зазначити, що процес формування соціальних орієнтацій неподільно пов'язаний із загальними закономірностями соціального розвитку й відбувається шляхом розвитку ціннісно-смыслових орієнтацій, пов'язаних з нормативами взаємостосунків між людьми та через нормативи взаємодії суб'єкта з предметами навколишнього світу.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз методологічних та концептуально-теоретичних позицій вивчення проблеми дає підстави стверджувати, що соціальна спрямованість є важливою складовою професіоналізму майбутнього фахівця соціономічних професій. Основною специфічною ознакою соціальної роботи є соціальна спрямованість, яка об'єднує в собі професійне покликання, позитивну мотивацію, розвинену емоційну компетентність, високий рівень особистісно-моральних якостей та відповідальності, емпатію, толерантність фахівців соціономічної сфери.

Узагальнення соціальної спрямованості особистості найкраще розкриває ціннісний підхід щодо професійно-особистісного становлення майбутнього фахівця. Поступовий аналіз особливостей соціального буття, координат соціально-психологічної адаптації особистості та специфіки професійної культури і спрямованості працівника соціономічної сфери дає підстави стверджувати, що корелятивність процесів демократизації суспільства перетворює соціальні орієнтації в інтегральний аксіопсихологічний критерій професійно-особистісного становлення майбутнього фахівця.

2. З'ясовано, що стрижнем професійної компетентності майбутнього фахівця соціономічної сфери є наявність базового особистісного утворення — соціальних орієнтацій, що розглядаються як аксіологічне утворення професійного становлення майбутнього фахівця у психологічному континуумі інтегральних психологічних змінних соціальної спрямованості та соціальної типології особистості, які узагальнено виражають сукупність основних соціальних функцій активного відображення, оцінювання та регулювання соціальної і професійної поведінки.

Визначено структурні складові соціальних орієнтацій особистості в межах кваліфікаційної характеристики соціального працівника: континуум соціальних орієнтацій представлений набором мотиваційних,

комунікативних, емоційно-ціннісних та поведінкових характеристик майбутнього фахівця соціономічної сфери.

3. Розробка концептуальних засад емпіричного дослідження соціальних орієнтацій особистості базувалася на запропонованому підході багатовимірної-функціональної організації соціально-психологічних властивостей, який дав змогу структурувати операціонально-динамічні та емоційно-регулятивні характеристики особистості майбутнього фахівця, за якими можна визначити його соціально-професійну придатність. Емпірично встановлено, що змістове наповнення соціальних орієнтацій як психологічного континуума інтегральних психологічних змінних соціальної спрямованості й соціальної типології особистості відображається у таких ознаках як емоційна компетентність, соціальна спрямованість та соціальні якості.

Виявлено достовірні відмінності у розподілі операціонально-динамічних (мотиваційних та комунікативних) та емоційно-регулятивних (емоційно-ціннісних та поведінкових) характеристик особистості майбутнього фахівця за критерієм «належності до соціального типу особистості – належності до інших типів особистості», що й виступило основою їх інтерпретації як можливих детермінант розвитку соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічного напрямку. Студентам, які належать до соціального типу особистості властиві спрямованість на спілкування та домінування мотивації стосунків і досягнення; серед провідних мотивів професійної діяльності домінують мотиви соціальної значущості праці та самоствердження у ній; вони є спрямованими на процес опанування новими знаннями та навичками, а також чітко орієнтовані на якість і майстерність виконання професійних обов'язків; на фоні вираженої чуйності, ці студенти продемонстрували адаптивний варіант таких рис характеру як впевненість в собі та вимогливість стосовно інших людей.

4. Емпіричну експлікацію підходу багатовимірної-функціональної організації соціально-психологічних властивостей досліджуваних студентів завершено обґрунтуванням соціальних орієнтацій в межах побудови аксіологічного проекту соціально-професійного становлення майбутнього соціального працівника.

Психологічний зміст структурних складових соціальних орієнтацій (емоційна компетентність, соціальна спрямованість та соціальні якості) відображено у функціональній цілісності їх прояву через набуття емоційної рівноваги, мотиваційної відповідальності та професійної релевантності, що відбувається за допомогою механізмів активності, інтерналізації та рефлексивності.

В межах побудови аксіологічного проекту соціально-професійного становлення майбутнього соціального працівника конкретизовано відповідно емоційно-ціннісний, мотиваційно-ціннісний та рефлексивно-ціннісний виміри, констатація змісту яких дає змогу зазначити, що процес формування соціальних орієнтацій неподільно пов'язаний із загальними закономірностями соціального розвитку й відбувається шляхом розвитку

ціннісно-сміслових орієнтацій особистості майбутнього фахівця.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. Перспективним напрямом дослідження соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічних професій є вивчення шляхів демократизації та гуманізації освітнього середовища у вищому навчальному закладі, здатного забезпечити поступальне розгортання соціально-професійного потенціалу майбутніх фахівців згідно з вимогами соціономічних професій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Грицюк І.М. Соціальні координати кар'єрної орієнтації особистості / І.М. Грицюк // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка, В.Д. Потапової — Т. XV. — Ч.1. — К., 2008.— С. 206–213.

2. Грицюк І.М. Мотиваційний простір професійної соціалізації майбутніх фахівців – психологів / І.М. Грицюк // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. — Т. XI. — Ч.1.— К., 2009. — С. 93–101.

3. Грицюк І. Соціальне здоров'я: особистісна та професійна успішність майбутнього фахівця / І.М. Грицюк. — Психологічні перспективи. — Вип. 13. — Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. — С. 82–88.

4. Грицюк І.М. Соціальні орієнтації як аксіологічне утворення професійного становлення майбутнього соціального працівника / І.М. Грицюк // Психологічна реальність та перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. — Вип. 1. — Рівне : РДГУ, 2011. — С. 53–56.

5. Грицюк І. Соціальні орієнтації майбутніх фахівців соціономічних професій / Ірина Грицюк // Проблеми гуманітарних наук : наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка / [ред.кол. Н. Скотна, В. Татенко та ін.]. — Дрогобич : Ред.- вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2008. — Вип. 21. Психологія. — С. 50–59.

6. Грицюк І.М. Соціальний потенціал особистості : емоційний інтелект у професійному самовизначенні / І.М. Грицюк // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова. — Психологія. —Т. XIV. — Вип. 17. — Одеса, 2009 — С. 189–195.

7. Вірна Ж.П. Методологічна концептуалізація вивчення соціальних орієнтацій майбутнього фахівця соціальної сфери / Ж.П. Вірна, І.М. Грицюк // Науковий вісник Чернівецького університету. — Вип. 570. — Педагогіка та психологія. — Чернівці : Чернівецький національний університет, 2011. — С. 34–41.

8. Грицюк І.М. Соціальні орієнтації в структурі особистості фахівця соціономічної сфери / І.М. Грицюк // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка

АПН України / За ред. С.Д. Максименка. — Т. XIII. — Ч. 6. — К., 2011. — С.81–87.

9. Грицюк І.М. Створення сприятливих умов для ефективної професійної реалізації соціально орієнтованого фахівця / І.М. Грицюк // Професійна психологія : реалії та перспективи розвитку : Збірник матеріалів конференції / За заг. ред. проф. Ж.П. Вірної. — Луцьк, 2008. — С. 35–38.

10. Грицюк І. Соціальна орієнтація: аналіз та перспективи вивчення проблеми / І.М. Грицюк // Матеріали II-ої Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє». — Луцьк : РРВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. — Т.1. — С. 134–135.

11. Грицюк І.М. Сутність соціальних орієнтацій як складової структури особистості фахівця соціономічної сфери / І.М. Грицюк // Матеріали VI-ої Міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині : пріоритети та перспективи досліджень». — Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012.— Т.1. — С. 197–198.

АНОТАЦІЯ

Грицюк І.М. Психологічні особливості соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічних професій. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2012.

У роботі обґрунтовано концептуальні засади дослідження проблеми, поглиблено наукові уявлення про соціальні орієнтації та емпірично з'ясовано структурні складові соціальних орієнтацій особистості в межах кваліфікаційної характеристики майбутнього фахівця соціономічної сфери через континуум його мотиваційних, комунікативних, емоційно-ціннісних та поведінкових характеристик.

Конкретизовано підхід багатовимірно-функціональної організації соціально-психологічних властивостей, емпірична експлікація якого дала змогу структурувати операціонально-динамічні та емоційно-регулятивні характеристики, що відображено у психологічній моделі майбутнього фахівця соціономічної сфери. Встановлено закономірності відображення психологічного змісту соціальних орієнтацій у функціональній цілісності їх прояву через набуття емоційної рівноваги, мотиваційної відповідальності та професійної релевантності, що відбувається за допомогою механізмів активності, інтерналізації та рефлексивності.

Ключові слова: соціальні орієнтації, ціннісні орієнтації, соціальна спрямованість, соціально-професійні якості, соціальний тип, фахівець соціономічної сфери.

АННОТАЦІЯ

Грицюк И.М. Психологические особенности социальных ориентаций будущих специалистов социэкономических профессий. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Киевский университет имени Бориса Гринченко. – Киев, 2012.

Диссертация посвящена изучению психологических особенностей социальных ориентаций будущих специалистов социэкономических профессий.

Автором проведен теоретико-методологический анализ проблемы и разработаны концептуальные основы исследования психологических особенностей социальных ориентаций личности. Теоретическим ориентиром обоснования центральных методологических аспектов является положение, что основным специфическим признаком социэкономической работы является социальная направленность, которая объединяет в себе профессиональное призвание, положительную мотивацию, развитую эмоциональную компетентность, высокий уровень личностно-нравственных качеств и ответственности, эмпатию, толерантность специалистов социэкономической сферы.

Репрезентация психологических особенностей социального бытия, координат социально-психологической адаптации личности и специфики профессиональной культуры и направленности работника социэкономической сферы положена в основу интерпретации социальных ориентаций как интегрального аксиопсихологического критерия профессионально-личностного становления будущего специалиста. Изучение содержания социальных ориентаций раскрыто в их определении как аксиологического образования профессионального становления будущего специалиста в психологическом континууме интегральных психологических переменных социальной направленности и социальной типологии личности, которые обобщенно выражают совокупность основных социальных функций активного отражения, оценки и регулирования социального и профессионального поведения.

Конкретизированы структурные составляющие социальных ориентаций личности в пределах квалификационной характеристики социально ориентированного работника: континуум социальных ориентаций представлен набором мотивационных, коммуникативных, эмоционально-ценностных и поведенческих характеристик будущего специалиста социэкономической сферы. Установлены различия в распределении операционально-динамических (мотивационных и коммуникативных) и эмоционально-регулятивных (эмоционально-ценностных и поведенческих) характеристик личности будущего специалиста по критерию «принадлежности к социальному типу личности – принадлежности к другим типам личности». Студентам, которые относятся к социальному типу личности свойственны направленность на общение и доминирования мотивации отношений и достижения, среди ведущих мотивов

профессиональной деятельности доминируют мотивы социальной значимости труда и самоутверждения в нем, они являются направленными на процесс овладения новыми знаниями и навыками, а также четко ориентированы на качество и мастерство исполнения профессиональных обязанностей, на фоне выраженной отзывчивости, эти студенты продемонстрировали адаптивный вариант таких черт характера как уверенность в себе и требовательность в отношении других людей.

Представленный в работе подход многомерно-функциональной организации социально-психологических свойств личности будущего специалиста социэкономических профессий делает возможным рассмотрение психологического феномена социальных ориентаций в плане профессиональной активности человека, которая реализуется через отдельные личностные структуры и процессы логикой жизненной необходимости во всех проявлениях личности как социально ориентированного специалиста. Выделенные операционально-динамические и эмоционально-регулятивные свойства личности в комплексе с социальной направленностью, ценностными ориентациями, идеалами, потребностями реализуются в поведении и отдельных актах деятельности, определяя содержательную программу профессиональной реализации будущих специалистов социэкономической сферы в их социальных ориентациях, являющихся побудительной детерминантой профессиональной деятельности.

Эмпирическая экспликация предложенного подхода многомерно-функциональной организации социально-психологических свойств, позволила структурировать операционально-динамические и эмоционально-регулятивные характеристики, что отражено в психологической модели будущего специалиста социэкономической сферы, в которой сконцентрированы их социальные качества, эмоциональная компетентность и социальная направленность.

Автором обосновано «функциональный круг» проявления социально-психологических свойств у будущих специалистов социэкономической сферы – приобретение эмоционального равновесия, мотивационной ответственности и профессиональной релевантности. На основе определенных механизмов функциональной целостности этого психологического феномена – активности, интернализации и рефлексивности, – разработан аксиологический проект социально-профессионального становления будущего специалиста социэкономической сферы в эмоционально-ценностном, мотивационно-ценностном и рефлексивно-ценностном измерениях. Конкретизация содержания измерений аксиологического проекта социально-профессионального становления будущего специалиста социэкономической сферы, демонстрирует пути процесса эффективного формирования социальных ориентаций, который тесно связан с общими закономерностями социального развития и происходит путем развития ценностно-смысловых ориентаций, связанных с нормативами взаимоотношений между людьми и через нормативы взаимодействия субъекта с предметами окружающего мира.

Практическое значение работы состоит в том, что полученные результаты могут использоваться в практике подготовки специалистов социномических профессий высшего образования и последипломного образования в совершенствовании процедурно-методического аппарата диагностики социальных ориентаций личности специалистов соответствующего направления с целью улучшения учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: социальные ориентации, ценностные ориентации, социальная направленность, социально-профессиональные качества, социальный тип, специалист социномической сферы.

SUMMARY

Hrytsiuk I. M. Psychological characteristics of social orientations of future specialists of sociology professions. - Manuscript copyright.

Dissertation for the degree of Candidate of Science (Psychology) on specialty 19.00.07 - Educational and Developmental Psychology. - Borys Grinchenko Kyiv University. - Kyiv, 2012.

In this paper conceptual bases of research issues are reasoned, scientific understanding of social orientation are deepened and empirically found structural components of social orientation of the individual within the job description of the future specialist sociology areas across the continuum of his motivation, communication, emotional value and behavioral characteristics.

Multidimensional approach and functional organization of socio-psychological characteristics is concretized, empirical explication of which enabled operational structure, dynamic and emotional regulatory features that appear in the psychological model of the future specialist of sociology areas. It is determined the regularities of psychological display of the content of social orientations in the functional integrity of their manifestation through the acquisition of emotional balance, responsibility and professional motivational relevance that occurs through the mechanisms of activity, internalization and reflexivity.

Keywords: social orientations, value orientations, social orientations, social and professional skills, social type, sociology specialist.